

ЖАСТАРДЫ РУХАНИ - МУЗЫКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Р.Ю.БАЛТИЕВА*
Д.С.АХМЕТЖАНОВА****

Түйіндеме: Бұл мақалада жас ұрпақты мейірімділік, ізгілік, қайырымдылық, адамгершілік сынды құнды қасиеттерге баулудың маңыздылығы қарастырылады. Сондай-ақ, салауатты және саналы ұрпақ тәрбиелеу, рухани бай тұлғаны қалыптастыру қажеттілігі талқыланады. Жастардың рухани-музыкалық құндылықтар негізінде мінез-құлқы, сана-сезімі, қарым-қатынасы, талғамы мен ішкі жан дүниесін дамытуға және оны келер ұрпаққа жеткізу әрбір азаматтың парызы екендігі атап өтіледі. Мақаланың негізгі мақсаты – ұлттық салт-дәстүрлерімізді, тілімізді, өнеріміз бен әдебиетімізді, бір сөзбен айтқанда, ұлттық рухымызды бойымызда мәңгі сақтап қалуға көзделген.
Тірек сөздер: *Рухани музыкалық құндылық, Тәрбие, Ұрпақ, Ұлттық Салт - Дәстүр, Мәдениет, Әдет-Ғұрып, Ұлттық Рух.*

Education of Young People on The Basis of Spiritual and Musical Values

Abstract: This article examines the importance of instilling in the younger generation values such as kindness, mercy, humanism. The need to educate a healthy and conscious generation, to form a spiritually rich personality will also be discussed. It is emphasized that every citizen is obliged to develop and transmit to future generations on the basis of spiritual and musical values behavior, consciousness, relationships, taste and inner soul of youth. The main purpose of the article is to perpetuate national traditions, language, art and literature, in a word, the national spirit.

Key Words: *Spiritual Musical Value, Upbringing, Generation, National Traditions, Culture, Customs, National Spirit.*

Кіріспе

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері мемлекеттің болашағын айқындайтын басты факторлардың бірі – жастарды рухани құндылық негізінде тәрбиелеу. Тәуелсіз Қазақстан елі үшін бұл аса маңызды мәселе. Жастар – қоғамның болашағы, олардың тәрбиесі мен дамуы еліміздің мәдениеті мен руханиятының негізін құрайды. Ұлттың жарқын болашағы – білімді, тәрбиелі, рухани бай, патриот ұрпақтың қолында. Өркениет жолында алға ұмтылған ұлт, ең алдымен, келешек ұрпаққа оқу-білім және рухани тәрбие беру ісін дұрыс жолға қоюы тиіс. Жас ұрпақты жастайынан мейірімділік, ізгілік, қайырымдылық, адамгершілік секілді құнды қасиеттерді бойына сіңіре білу, сондай-ақ салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу, рухани бай адам баласын қалыптастыру қажет. Ұлттық рухани болмысымыздан ажырамау, ұлттық салт-дәстүріміз, әдеп-ғұрпымыз тіліміз бен өнеріміз, әдебиетіміз, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс. Ұлттық тәрбие мен білімнің үйлесімділігі жастардың тұлға болып қалыптасуына, құндылықтарды меңгеруіне және әлеуметтік жауапкершілікті сезінуіне ықпал етеді.

Ұлттық тәрбие мен рухани тәрбиенің мақсаты— ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу. Ұлттық тәрбиеден тереңдеп нәр алған адам – рухани бай адам. Бүгінде жастардың рухани құндылықтарын қазақ музыкасы арқылы тәрбиелеп, жүйелі дамытып, кейінгі ұрпаққа жеткізу, асыл қазынамызды, салт-дәстүрімізді болашағымыздың бойына сіңіріп мұра ретінде қалдыру басты міндетіміз. Қазақ халқының дәстүрлі музыкасы – ұлттың рухани байлығының ажырамас бөлігі болғандықтан, күй мен жыр, терме мен айтыс – халқымыздың тарихын, өмір салтын, дүниетанымын бейнелейтін асыл мұралар. Музыкалық тәрбиенің сапасын арттыру үшін, білім беру мекемелерінде жастарды ұлттық өнерге баулу – рухани тұрғыда кемелденуіне мүмкіндік беру керек. Әсіресе, рухани музыкалық тәрбие жас ұрпақтың

---

* Пед.ғыл.магистрі, аға оқытушы

**** Қауым. профессор м.а

ұлттық мәдениетті құрметтеуіне, әдеп-ғұрып пен салт-дәстүрді терең түсінуіне, тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Ұлттық музыка арқылы жастар ата-баба өсиетін бойына сіңіріп, халқымыздың рухани құндылықтарын сезіне алады. Сондықтан да музыкалық тәрбие – тек әуен мен ырғаққа деген қызығушылықты ояту ғана емес, сонымен қатар ұлтжандылық пен адамгершілікті тәрбиелеудің маңызды құралы. Музыканы тыңдау, оны үйрену, қазақ халық әндері мен күйлерді, хорға арналған музыкалық шығармаларын, балаларға арналған мектеп әндерін, орындау арқылы адамның эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, оның ой-өрісін кеңейтеді, патриоттық сезімін, жүрегіне ізгілік пен махаббат ұялататыны бәрімізге мәлім. Қазіргі жастарға тек қана қазақ музыкасы арқылы ғана емес сонымен қатар, кәсіби Қазақстан композиторларының Е.Брусилловский, А.Жұбанов, Л.Хамиди, М.Төлебаев, Б.Байқадамов, Қ.Қожамяров, Т. Мұхамеджанов, А.Жұбанованың музыкалық - шығармалары «Қыз Жібек», «Ер Тарғын», «Абай», «Біржан – Сара» опералары «Мұхтар Әуезов туралы дастан» атты кантатасы, «Дауыл» атты хор шығармалары арқылы жоғарғы оқу орындарындағы студенттерге патриоттық тәрбие беріп, ұлттық музыканы дамытуға, олардың рухани музыкалық құндылығын, мәдениетін қалыптастыруға зор үлесін қосты. Қазақстандық музыка мәдениеті ұрпақтан ұрпаққа берілетін дәстүрлерге бай. Қазақстан композиторларының музыкалық шығармаларымен байытылған халық әуендері, күйлері терең мағынаға ие. Жастарға қалдырған мұралары әрқашан өзекті, рухани байлығын дамытуда. Атап айтқанда музыкалық өнері бай, ұлттық музыкаға үлкен үлесін қосқан композитор - педагог, көрнекті қоғам қайраткері Ғ. Жұбанова. Ғ. Жұбанованың музыкалық шығармалары әрдайым өзекті және тәрбиелік мәнге ие, эстетикалық тәрбиенің әртүрлі аспектілерін ашуға мүмкіндік береді, сонымен қатар музыкалық білім беру саласындағы өз дәуіріне тән прогрессивті үрдістерді көрсетеді. Оның идеялары мен мұралары қазіргі уақытта да, болашақта да өз маңызын жоғалтпайды. Ғ. Жұбанованың хор шығармашылығын зерттеудің маңыздылығы халық фольклорын, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін білу қажеттілігімен байланысты. Бұл ұлттық сананы қалыптастырудың негізі мен құралы болып табылады. Сонымен қатар, өскелең ұрпақты қазақ халқының тарихи және мәдени дәстүрлеріне тәрбиелеу, оның өткенін және бүгінін зерттеу арқылы Отанға деген сүйіспеншілікті ояту маңызды. Әртүрлі жанрдағы көптеген шығармаларында композитор күрделі музыкалық жазу тәсілдері мен әдістерін шебер меңгерген ойшыл-суреткер ретінде көрінеді. Сонымен қатар, оның музыкасының көптеген беттері терең философиялық мәнге және жүрек жылуына толы. Ғ. Жұбанованың шығармашылығында оратория және кантата жанрлары, хорға арналған а cappella шығармалары, сондай-ақ қазақ халық әндерінің хорға өңделуі үлкен орын алады. Ол өзінің алғашқы кантатасын студенттік жылдары жазды – Хамит Ерғалиевтің поэмасы негізінде "Оралдағы отты түндер". 1965 жылы "Мұхтар Әуезов туралы дастан" атты кантатасын жазды, бұл шығарма солистерге, хорға және симфониялық оркестрге арналып, Хамит Ерғалиевтің өлеңдеріне жазылған. "Дала тандары" атты 8 бөлімнен тұратын ораториясы да ерекше орын алады, оның негізгі идеясы – ішкі адамгершілік сезімі, махаббат пен жақсылықты дәріптеу. Композитордың шығармашылық ерекшелігінің жарқын мысалы – 1953 жылы А. Сәрсенбаевтың өлеңдеріне жазылған "Жалғыз емен", "Дауыл", "Жеңеше" атты үш хоры. Ғ. Жұбанованың хор шығармаларында қазақ халық ән мәдениетіне тән емес элементтер де кездеседі. Ол хор жазбасында жаңа ойлау тәсілдерін қолданды: полифония элементтері, хор партияларының имитациясы, жартытондық интонациялар, кең диапазон және жоғары тесситура. Оның шығармашылық стилі ерекше гармонизациясымен және ерекше интонациялық үндестігімен ерекшеленеді. Осының нәтижесінде барлық партиялардың жоғары тесситурасы, кең диапазоны қалыптасқан, сондай-ақ қазақ ән мәдениетіне тән емес жартытондық ауысулар, полифония

элементтері кездеседі. Ғ. А. Жұбанова бұл шығармаларында халықтық музыкалық мәдениетке негізделген алуан түрлі бай палитраны қолдана отырып, заманауи композиторлық тілмен жазды және музыкалық әрі вокалдық-хорлық көркемдік құралдарын тиімді пайдаланды. Ғ. Жұбанованың барлық хор шығармалары халықтық ән мәдениетінің ықпалымен жазылған, сонымен бірге оның композиторлық стилінің даралығы айқын көрінеді. Ғ. А. Жұбанованың хор шығармаларын орындау өте күрделі. Мысалы, «Дауыл» шығармасындағы интонациялық құрылым орындаушылардан жоғары кәсіби шеберлікті талап етеді. Композитордың дыбыс палитрасы ерекше бай және қызықты. Оның шығармаларында әртүрлі үйлесімдегі кең регистрлер қолданылып, хордың жалпы дыбыстық бояуын жарқын әрі ерекше әсерлі етеді. Қазақ фольклорының терең білгірі болған Ғ. Жұбанова хорға арнап көптеген қазақ халық әндерін өңдеді. Олардың ішінде қазақ халық әндері «Елім-ай», «Гауһартас», сондай-ақ Абайдың «Желсіз түнде жарық-ай», «Мен көрдім ұзын қайың құлағанын» әндері бар. Барлық өңдеулер қазақ халық әндерінің ұлттық ерекшеліктерін сақтаған. Ғ. Жұбанованың өңдеулерінің басым көпшілігі гомофонды-гармониялық стильде жазылған және қосалқы дауыстар элементтерімен үйлесім тапқан. Барлық өңдеулерінде және түпнұсқа шығармаларында Ғ. Жұбанованың шығармашылық даралығы – ойшыл композитор, лирик, оптимист және өмірсүйгіш тұлға ретінде айқын көрініс табады. Ғ. Жұбанова – ХХ ғасырдың ірі композиторларының бірі, көрнекті музыкант, қоғам қайраткері, педагог. Ол халықпен тығыз қарым-қатынаста болып, шығармашылығында ең үздік жетістіктерге қол жеткізді. Сондықтан да оның шығармалары шынайы халық рухымен, терең оптимизммен астасып жатыр. Сол себепті де Ғ. Жұбанованың туындылары әлі де көптеген ұрпақтардың жүрегін тебіренгіп, тыңдармандарын толғандырады.

Қорытынды

Мақалада рухани музыкалық тәрбие – адамның жан дүниесін байытып, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті арттыратын маңызды құрал екендігі айқындалды. Ұлттық музыка арқылы жас ұрпақ өз тамырын терең сезініп, туған елінің мәдени мұрасын құрметтеп, оны сақтау, болашақ ұрпаққа жеткізу қажет. Ұлттық музыканы дәріптеу арқылы біз болашақ ұрпаққа мәдени мұраны аманат етіп, олардың жан-жақты дамуына жол ашамыз. Әрбір Қазақстандық тұлға өзінің ұлттық музыкалық мұрасын біліп, оны мақтан тұтуы тиіс.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- У. Джумакова, Кетегенова Н. // Казахская музыкальная литература , Учебник, Алматы.1995г. 103б.
- Е.Рахмадиев «Время и музыка» Алма-Ата «Өнер» 1986 год. 213б.
- Жұбанов А. Қазақ музыкасындағы дәстүр мен жаңашылдық. – Алматы: Өнер, 1990ж.
- Байқадамов Б. Хор өнері және ұлттық музыка. – Алматы: Мектеп, 1985ж.
- Төлебаев М. Қазақ хоры: дәстүр мен жаңғыру. – Нұр-Сұлтан: Музыка, 2001ж.
- Қазақстандағы музыкалық білім беру: теория және практика. – Алматы: Ғылым, 2015ж.
- Алданазарова Б. Ж «Краткий курс лекций по казахской хоровой литературе» Издательство «Классик», Алматы 1995ж. 126б.
- Ғ.Жұбанова «Мир мой – музыка» (статьи, очерки, воспоминания) к 80-летию композитора. Составление и редакция Д.А. Мамбетовой - Алматы «Білім» 2008ж. 336 б.

